

ACTUALITATEA ENCICLICEI *HUMANAE VITAE*

PS Aurel PERCĂ

Episcop auxiliar al Diecezei de Iași

Papa Paul al VI-lea a promulgat enciclica *Humanae vitae* despre reglementarea nașterilor pe 25 iulie 1968, în unul dintre momentele cele mai delicate și grele ale pontificatului său, dovedind mult curaj apostolic, iubire față de adevăr și fidelitate autentică față de Dumnezeu și față de om. Ascultând, într-adevăr, „mai degrabă de Dumnezeu decât de oameni” (cf. *Fap* 5,29), el s-a făcut interpret al adevărului integral despre om și a apărut sensul și demnitatea iubirii conjugale și familiale la lumina planului divin.

Sunt cunoscute reacțiile, uneori aspre și chiar disprețuitoare, pe care chiar și în unele cercuri bisericești le-a primit enciclica *Humanae vitae*. De altfel, Paul al VI-lea se aștepta la așa ceva. Într-adevăr, scria în enciclică:

Se poate prevedea că această învățătură nu va fi primită ușor de întreaga lume; multe voci – amplificate prin mijloacele moderne de propagandă – se opun glasului Bisericii. Aceasta, la drept vorbind, nu se miră, pentru că este, asemenea divinului său Fondator, *un semn de împotrivire*. Cu toate acestea, ea nu încetează să proclame, cu umilință și fermitate, întreaga lege morală, atât cea naturală, cât și cea evanghelică¹.

Pe de altă parte, Paul al VI-lea a nutrit mereu o încredere profundă în capacitatea oamenilor de astăzi de a primi și de a înțelege doctrina Bisericii asupra principiului „bazat pe legătura indisolubilă pe care a voit-o Dumnezeu și pe care omul nu o poate rupe din inițiativa sa, între cele două semnificații ale actului conjugal: unire și procreare”². „Credem – scria Papa – că oamenii timpului nostru sunt în măsură să înțeleagă caracterul profund rațional și uman al acestui principiu fundamental”³.

Geneza enciclicei *Humanae vitae*

Evenimentul care privește geneza enciclicei *Humanae vitae* și întreaga dezbateră asupra liceității contracepției cuprinde un arc de timp de patru ani: de

¹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 18.

² PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 12.

³ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 12.

pe 23 iunie 1964, când Papa Paul al VI-lea a comunicat decizia sa de a sustrage dezbaterii conciliare problema moralei matrimoniale și de a crea o comisie pontificală specială *ad hoc*, până pe 29 iulie 1968, când textul enciclicei, semnat cu patru zile înainte, a fost făcut public. Dar rădăcinile dezbaterii se întind cu mult mai în urmă. Pe 31 decembrie 1930, Papa Pius al XI-a publica enciclica *Casti connubii*, care interzicea în mod clar toate mijloacele anticoncepționale.

Doctrina din enciclica *Casti connubii* a fost reafirmată de Papa Pius al XII-lea, dar cu o inovație substanțială: admiterea așa-ziselor „mijloace naturale” (cele ale ritmului și apoi al temperaturii). Noutatea nu era fără importanță, deoarece pentru prima dată se atribuia comportamentului rațional al soților un rol activ în domeniul procreației.

În jurul anilor '50 începe dezbateră între medici și moraliști cu privire la „pilula Pincus”. Inițial opinia curentă între teologi este de respingere categorică. Încetul cu încetul totuși, își fac loc o serie de „distinguo” cu referință la cazurile-limită sau speciale (folosirea terapeutică a pilulei pentru regularizarea ciclului, folosirea sa preventivă din partea călugărițelor care trăiesc în țări aflate în război, cu riscul unor violențe sexuale etc.). Dezbateră a continuat presant până în anii '60. Și când s-a ajuns la conciliu, le-a fost clar tuturor că fronturile s-au răsturnat și că opinia prevalentă până cu zece ani în urmă a devenit acum minoritară. După inovatori, admitând „metodele naturale”, se admitea în practică o acțiune umană directă intenționat împotriva fecundității unui determinat act sexual. Important – s-a început a se sublinia – nu era atât modul în care se stabilea infecunditatea actului, dar, mai ales, principiul „paternității responsabile”.

În iunie 1964, Papa Paul al VI-lea și-a asumat pentru el tema contracepției, sustrăgând-o dezbaterii conciliare și creând o comisie pontificală formată din experți. În realitate, o comisie fusese deja creată în primăvara anului 1963 de Papa Ioan al XXIII-lea și era formată din șase membri. Paul al VI-lea a restructurat-o, ducând-o la 12 membrii. În primăvara anului 1965 a întărit-o din nou, incluzând medici, sociologi, demografi, teologi și un anumit număr de soți catolici. În martie 1966 a mărit-o din nou. La sfârșit, comisia era formată din 75 de membri, în afară de un președinte și doi vicepreședinți.

În iunie 1966, comisia și-a încheiat lucrările. Papei i-au fost înmânate două rapoarte: primul, semnat de 71 de experți, admitea liceitatea „reglementării nașterilor recurgând la mijloace umane și oneste, ordonate spre promovarea fecundității în toată viața matrimonială în ansamblul ei și spre realizarea valorilor autentice ale vieții conjugale fecunde”; al doilea raport, semnat de ceilalți

patru membri ai comisiei, îi cerea papei Paul al VI-lea să confirme doctrina tradițională și să condamne în modul cel mai ferm orice formă de contracepție.

În ciuda tuturor așteptărilor, Paul al VI-lea a refuzat concluziile comisiei, în mare parte favorabilă admiterii pilulei. Și a cerut un „supliment de studiu” cardinalului Ottaviani și unui grup restrâns de teologi favorabili tezelor mai rigide. În noul text redactat se declara că sunt „în mod fundamental de exclus, drept cale permisă pentru reglementarea nașterilor”, avortul, sterilizarea și „orice acțiune care, în previziunea actului conjugal, sau în săvârșirea sa, sau în dezvoltarea consecințelor sale naturale, se propune, ca scop sau mijloc, să împiedice procreația”. Pentru pilulă rămâne doar un singur uz licit: acela de „mijloc terapeutic necesar pentru îngrijirea bolilor organismului”.

Decizia Papei Paul al VI-lea a fost foarte frământată. La două zile după publicarea sa, Papa Montini a vorbit despre ea într-un discurs în timpul audiinței generale la Castelgandolfo:

De câte ori – a spus Papa – am avut impresia că suntem copleșiți de o grămadă de documentări și de câte ori, omeneste vorbind, am simțit nepotrivirea biete noastre persoane față de obligația apostolică deosebită de a trebui să ne pronunțăm în această privință; de câte ori am tremurat înaintea dilemei unei ușoare acceptări a opiniilor curente sau a unei sentințe greu de suportat de societatea de astăzi, sau care ar fi în mod arbitrar prea gravă pentru viața conjugală.

În orice caz, a concluzionat Papa, „magisteriul va putea și va trebui poate să se întoarcă cu un plan mai amplu, organic și sintetic, pentru o tratare completă a ceea ce privește ființa umană în domeniul căsătoriei, familiei, onestității, moravurilor”.

În realitate, anii care au urmat după enciclică, în ciuda criticilor nejustificate persistente și a unor tăceri inacceptabile, au putut arăta cu claritate crescândă cum documentul lui Paul al VI-lea a fost mereu nu numai de vie actualitate, dar chiar bogat în semnificații profetice.

Actualitatea problemelor din *Humanae vitae*

Este motiv de mângâiere constatarea că în Biserica Catolică este recunoscut și astăzi ajutorul adus omenirii de marele Papă Paul al VI-lea, în ciuda caracterului exigent al doctrinei reconfirmate de el și a rezistenței puternice din partea multora care continuă să conteste enciclica. O demonstrează multele celebrări organizate pentru diferitele aniversări ale enciclicei, fie la nivel diecezan, fie la nivel internațional.

O mărturie de o valoare deosebită a fost oferită de episcopi la Sinodul episcopilor din anul 1980, care scria în felul următor la *Propositio 22*:

Acest sfânt Sinod, adunat în unitatea credinței cu succesorul lui Petru, ține cu fermitate ceea ce în Conciliul al II-lea din Vatican⁴ și, ulterior, în enciclica *Humanae vitae* este propus, și în special că iubirea conjugală trebuie să fie întotdeauna pe deplin umană, exclusivă și deschisă vieții noi⁵.

Apoi, Papa Ioan Paul al II-lea, în Exortația postsinodală *Familiaris Consortio* (1981), a repropus, în contextul mai amplu al vocației și misiunii familiei, perspectiva antropologică și morală a enciclicei *Humanae vitae* asupra transmiterii vieții umane⁶:

Magisterul predecesorului meu Papa Paul al VI-lea, exprimat în enciclica sa *Humanae vitae*, a transmis timpurilor noastre enunțarea cu adevărat profetică ce reafirmă și propune cu claritate doctrina și norma mereu veche și mereu nouă a Bisericii despre căsătorie și despre transmiterea vieții umane⁷.

Fecunditatea iubirii conjugale nu se restrânge deci numai la procrearea copiilor – chiar dacă aceasta este înțeleasă în dimensiunea sa specific umană –, ci se lărgește și se îmbogățește cu toate acele roade ale vieții morale, spirituale și supranaturale pe care tatăl și mama sunt chemați să le dea copiilor și prin copii Bisericii și lumii⁸.

Doctrina din enciclica *Humanae vitae* atinge aspecte esențiale ale experienței pe care soții creștini sunt chemați să le trăiască ca proprie cale de sfințire. De aceea se înțelege pronunțata atenție pastorală din partea Bisericii.

Enciclica îndeamnă soții să-și formeze o conștiință luminată despre demnitatea și valoarea pe care o are pentru ei și pentru comunitate exercitarea paternității și a maternității responsabile⁹. Aceasta se plasează în cadrul acelei iubiri care, așa cum afirmă Conciliul al II-lea din Vatican, „unind valori umane și divine, conduce soții la o dăruire liberă și reciprocă de ei înșiși”¹⁰. De aceea, principiul responsabilității în procreare nu trebuie interpretat în cheie negativă, ca o frână în fața generozității iubirii, ci, mai curând, ca expresia și rodul însuși al dăruirii.

⁴ Cf. CONCILIUL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, nr. 50.

⁵ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 11; cf. nr. 9 și 12.

⁶ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortația postsinodală *Familiaris consortio*, nr. 28-35.

⁷ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortația postsinodală *Familiaris consortio*, nr. 29.

⁸ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortația postsinodală *Familiaris consortio*, nr. 28.

⁹ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 10.

¹⁰ CONCILIUL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, nr. 49.

În acest sens, *Humanae vitae* a prospectat condițiile unei reglementări licite a natalității, afirmând:

Dacă există motive serioase datorate condițiilor fizice sau psihologice ale soților, împrejurărilor exterioare pentru a rări nașterile, Biserica învață că e permis soților să țină cont de ciclurile naturale inerente funcțiilor de generare, pentru a se folosi de căsătorie numai în perioadele infertile și a programa astfel natalitatea fără a prejudicia principiile morale¹¹.

O asemenea învățătură, mereu confirmată pe plan doctrinal, a înregistrat apoi o confirmare importantă din partea științei.

S-a avut în acești ani o validare semnificativă a „mijloacelor naturale”, așa cum a fost dovedită cu ocazia întâlnirii internaționale organizată de Consiliul Pontifical pentru Familie în 1992 asupra metodelor naturale de reglementare a fertilității și în multe alte congrese. Multe organisme internaționale nonconfesionale recunosc valabilitatea unor asemenea metode pentru exercitarea responsabilă a procreării. Cu atât mai mult, de aceea, ele pot și trebuie să fie propuse cu încredere de o pastorală familială atentă față de orice aspect al unei vieți conjugale sănătoase și senine.

La distanță de 40 de ani, enciclica *Humanae vitae* se impune mai departe astfel prin valoarea sa pedagogică, pe direcția unui umanism planetar în care iubirea conjugală este înțeleasă ca dăruire totală, fidelă și rodnică.

În această lumină apar clar notele și exigențele caracteristice ale iubirii conjugale, despre care e extrem de important să avem o idee exactă... Înainte de toate, este o iubire pe deplin umană, adică sensibilă și totodată spirituală... Este apoi o iubire totală, adică o formă cu totul specială de prietenie personală, prin care soții își împărtășesc în mod generos toate lucrurile, fără rezerve nejustificate și fără calcule egoiste... Apoi este o iubire fidelă și exclusivă până la moarte... E, în sfârșit, o iubire fecundă, care nu se epuizează în comuniunea dintre soți, ci care e destinată să continue, dând naștere la noi vieți¹².

Conținutul general al enciclicei

Unul dintre documentele cele mai renumite ale magisteriului Papei Paul al VI-lea, Enciclica despre reglementarea nașterilor *Humanae vitae* privește o problemă care nu este numai de domeniul teologiei morale, ci se încadrează și

¹¹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 16.

¹² Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 9.

în doctrina socială; într-adevăr, este rezultatul „recentei evoluții a societății, în care s-au produs schimbări de așa natură încât au apărut noi probleme”.

Un document elaborat într-un timp atât de lung cu simț de responsabilitate gravă în fața complexei probleme demografice și cu o sensibilitate pastorală la fel de mare față de dificultățile deosebite ale soților cere o lectură meditată și un studiu foarte atent. Întrucât este imposibil a face o expunere amănunțită asupra conținutului acestei enciclice, mă limitez la expunerea sumară a conținutului, urmând să subliniez aspectele mai importante care evidențiază actualitatea acestui document papal.

Conținutul enciclicei se desfășoară în 31 de numere: după *Introducere* urmează trei părți care se încheie cu un apel final.

Introducerea amintește cum datoria gravă de a transmite viața ridică astăzi noi probleme, pe care Biserica nu le poate ignora (nr. 1).

Prima parte tratează despre „aspectele noi ale problemei” și despre „competența magisteriului”. Problema reglementării nașterilor se pune astăzi în termeni noi, demografici, sociologici, psihologici și științifici (nr. 2). Situația de fapt determină aprofundarea unor principii morale tradiționale, cum sunt „principiul totalității”, fecunditatea „fiecărui” act conjugal, sterilizarea, puterea de intervenție a omului asupra naturii (nr. 3).

În fața noilor probleme încearcă să răspundă magisteriul Bisericii: odată declarată „competența” magisteriului pentru interpretarea autentică chiar și a legii naturale (nr. 4), enciclica amintește calea cu studii speciale (nr. 5) și oferă răspunsul decisiv „în virtutea mandatului primit din partea lui Cristos” (nr. 6).

Partea a doua, cu caracter doctrinal („principii doctrinale”), propune doctrina morală asupra căsătoriei. Punctul de plecare este „o viziune globală despre om” (nr. 7). Din concepția personalistă despre viața conjugală decurg două realități fundamentale ale vieții conjugale. Iubirea conjugală cu notele sale caracteristice (nr. 8-9) și paternitatea responsabilă (nr. 10). În acest context antropologic de iubire și de fecunditate conjugală este introdusă norma morală a vieții soților: „Orice act matrimonial trebuie să rămână deschis transmiterii vieții” (nr. 11). O asemenea normă își găsește justificarea în structura intimă a actului conjugal, adică în „legătura indisolubilă pe care a voit-o Dumnezeu și pe care omul nu o poate rupe din inițiativa sa, între cele două semnificații ale actului conjugal: unire și procreare” (nr. 12). Și „fidelitatea față de planul lui Dumnezeu” le cere soților să nu separe voluntar cele două semnificații (nr. 13). Aplicarea normei morale expuse conduce la a declara ceea ce este nepermis (ilicit) și permis (licit) în domeniul reglementării natalității: nepermise (ilicite)

sunt practica abortivă, sterilizarea și contracepția (nr. 14), permise (licite) sunt, în schimb, folosirea mijloacelor terapeutice (nr. 15) și recurgerea la perioadele infertile (nr. 16).

Partea doctrinală se încheie cu denunțarea „gravelor consecințe ale metodelor de reglementare artificială a natalității” (nr. 17) și cu afirmarea semnificației profund umane a intervenției Bisericii: ea „știe să contribuie la instaurarea unei civilizații cu adevărat umane” (nr. 18).

Partea a treia oferă directive pastorale. Afirmând că misiunea Bisericii nu este numai aceea de a învăța, ci și aceea de a asuma față de oameni comportamentul Răscumpărătorului (nr. 19), enciclica reafirmă posibilitatea respectării legii divine (nr. 20), fie cu ajutorul lui Dumnezeu, fie cu angajarea ascetică a stăpânirii de sine (nr. 21), facilitată de o ambianță favorabilă castității (nr. 22). Soluția dificilei probleme a unei corecte reglementări a nașterilor cere colaborarea tuturor. Astfel, enciclica adresează, cu căldură umană și creștină, diferite apeluri: către puterile publice (nr. 23), către oamenii de știință (nr. 24), către soții creștini (nn. 25-26), către medici sau personalul sanitar (nr. 27), către preoți (nr. 28-29), către episcopi (nr. 30); toți și fiecare în parte, în sfera proprie și cu competențele și posibilitățile specifice, sunt invitați să aibă propria contribuție prețioasă.

Apelul final rezumă un principiu încontinuu prezent în enciclică: acela al omului chemat să respecte legile scrise de Dumnezeu în natura sa, ca unic mijloc pentru adevărata fericire (nr. 32)¹³.

Această prezentare a conținutului enciclicei ne ajută să înțelegem varietatea problemelor pe care le abordează Papa Paul al VI-lea. Același pontif a voit să indice cum gândirea sa ne inserează într-un mod pozitiv în problematica de astăzi a vieții conjugale și familiale: enciclica

nu este numai declararea unei legi morale negative, adică excluderea oricărei acțiuni care își propune să facă imposibilă procrearea, ci este, mai ales, prezentarea pozitivă a moralității conjugale cu referință la misiunea sa de iubire și de fecunditate în viziunea de integrare a omului și a vocației sale, nu numai naturale și pământești, dar și supranaturale și veșnice... Această enciclică – continuă papa – răspunde unor probleme, dubii, tendințe a căror dezbatere, cum toți o știu, a devenit în aceste ultime timpuri foarte amplă și vie, și în care funcția noastră doctrinală și pastorală a fost foarte interesată¹⁴.

¹³ D. TETTAMANZI, *Humanae vitae. Commento all'Enciclica sulla regolazione delle nascite*, Ancora, Milano 1968, 27-30.

¹⁴ PAUL AL VI-LEA, *L'Osservatore Romano* (1 agosto 1968) 6.

O prezentare mai completă

Soții creștini care trăiesc această experiență de fidelitate față de planul lui Dumnezeu în ceea ce privește transmiterea vieții sunt foarte numeroși pe toate meridianele pământului, chiar și în afara Bisericii. Ei proclamă cu mărturia lor tăcută și senină deplina conciliere între exigențele înscrise de Creator în natura umană și cele ale persoanei, între armonia cuplului și respectul datorat planului lui Dumnezeu asupra transmiterii vieții umane.

Pe de altă parte, preocupările suscitade de fenomene neliniștitoare, înregistrate în acești ani de după *Humanae vitae* în domeniul procreației artificiale și a politicilor demografice, confirmă poziția justă și salutară a moralei catolice luminate de revelație. Biserica, fidelă învățaturii lui Cristos, nu se obosește a cere tuturor soților, indiferent de ce popor aparțin, consimțământul de a se simți „colaboratori liberi și responsabili ai lui Dumnezeu creatorul”, iar aceasta poate fi pentru ei „izvor de mare bucurie” chiar în mijlocul dificultăților vieții cotidiene:

Datoria foarte gravă de a transmite viața umană, care face din soți colaboratori liberi și responsabili ai Creatorului, a fost întotdeauna pentru aceștia izvor de mari bucurii, însoțite totuși uneori de dificultăți și suferințe. În toate timpurile împlinirea acestei datorii a pus conștiinței soților probleme serioase, dar evoluția recentă a societății a antrenat atari schimbări încât s-au pus noi probleme pe care Biserica nu putea să le ignore, într-un domeniu care atinge așa de aproape viața și fericirea oamenilor¹⁵.

Enciclica *Humanae vitae*, după decantarea climatului de dezbatere aprinsă asupra problemei „da pentru pilulă, nu pentru pilulă”, care a însoțit publicarea ei, apare astăzi ca un text bogat în orientări doctrinale și pastorale valabile și pentru teme care în urmă cu 40 de ani erau doar anticipate.

Ce anume a reprezentat enciclica *Humanae vitae* din punct de vedere doctrinal în domeniul moralei catolice?

Morala catolică a trebuit să răspundă multor întrebări. Principala problemă era: de ce contracepția nu este aprobată, spre deosebire de așa-zisele metode naturale? Scopul nu este oare același? Și metodele naturale – s-a spus – devin imorale dacă excluderea copilului nu are o motivație serioasă.

Contracepția, înainte de a fi o problemă tehnică, este o problemă de mentalitate care consideră sexualitatea separată (sau de separat) de procreare. Într-o asemenea viziune, de la contracepție se trece cu ușurință, în caz de faliment,

¹⁵ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 1.

la avort. Condamnarea etică a contracepției este, înainte de toate, un refuz al unei asemenea culturi. Poate enciclica *Humanae vitae* este înțeleasă astăzi mai mult decât ieri ca reacție în fața unei mentalități *anti-life*, pe de o parte, și o tehnică ce invadează până la urmă procesele de naștere.

Încercăm să rezumăm învățătura esențială a enciclicei. Omul este capabil de procreare; dar exercită această putere în mod responsabil numai când ia act că acest lucru se realizează în colaborare cu Dumnezeu, Stăpânul vieții, și se pregătește pentru această misiune formând în sine calitățile care permit să răspundă tuturor exigențelor de viață ale copilului: deoarece copilul nu are nevoie numai de pâine, de casă, de haine, ci și de un climat de seninătate, de bucurie, de pace, de educație, de Dumnezeu. Are nevoie, mai ales, de iubire.

Părinții sunt în măsură să răspundă acestei exigențe nu numai iubindu-l, ci *iubindu-se* între ei. Când sunt uniți în iubire și de iubire, devin ambientul cel mai bun pentru nașterea și creșterea umană și creștină a copilului. Pentru aceasta, bărbatul și femeia trebuie să trăiască toate gesturile vieții astfel încât să crească în unirea lor: deoarece, devenind mereu mai mult un cuplu de soți, devin mai capabili de a fi creatori de viață.

Acest lucru este valabil pentru gestul de intimitate: trebuie să fie trăită astfel încât să exprime și să alimenteze unirea lor, ceea ce are loc atunci când se dăruiesc și se primesc în mod total. Contracepția împiedică această dăruire-pri-mire completă, deoarece, în momentul în care bărbatul și femeia sunt depozitarii *darului divin de a crea viața*, elimină acest dar dacă se unesc în mod contraceptiv; există, dar îl refuză, și astfel, *se refuză* și ei înșiși. Acest lucru are loc tocmai în gestul care ar trebui să exprime maximumul unirii lor!

Care este atunci învățătura Bisericii? Dacă soții consideră că nu trebuie să procreze, nu trebuie să săvârșească acel gest care îi unește, când este plin de putere procreativă, distrugându-l cu contracepția. Iau act de acest lucru, îl respectă și se respectă amânând gestul unirii complete pentru momentul când pot să-l facă fără a distruge ceva, adică atunci când natura face prezent acest dar-putere în gestul intimității.

Și dacă îl trăiesc în mod contraceptiv, de ce îl consideră un gest de iubire ? În realitate, acel gest devine contradictoriu, pentru că îi este împiedicată capacitatea de a dezvolta întreaga putere de unire pe care o poartă în sine. Și este întotdeauna un rău a trăi în mod sărac o realitate bogată.

Recitită astăzi, este posibil să recunoaștem în enciclica *Humanae vitae* capacitatea profetică de a identifica o tendință culturală, cu 40 de ani în urmă abia în germen și acum explodată în toată problematica sa neliniștitoare.

Actualmente, una dintre problemele cele mai arzătoare este, fără îndoială, sfera procreărilor asistate. Se strecoară în conștiința publică senzația că, deși în majoritatea cazurilor copilul cerut tehnicilor reproductive este dorit cu iubire, el totuși este în același timp simțit ca un drept, ca un obiect care se realizează din punct de vedere tehnic și deci este cuvenit. Dar această problemă este de domeniul bioeticii.

Biserica și autoritatea ei în tutelarea vieții

Creștinii vor să știe din partea Bisericii dacă recurgerea la mijloacele anti-concepționale este întotdeauna o acțiune rea. Cu alte cuvinte, dacă orice priver artificială a actului conjugal de capacitatea sa naturală de a procrea o viață nouă nu este justificată în nici o împrejurare. La acest concept de contracepție se asociază sterilizarea contraceptivă, adică orice intervenție fizică asupra procesului generativ (opera naturii) care, înainte sau după actele generative săvârșite corect (opera omului), acționează artificial, astfel ca aceste acte să fie private de capacitatea lor procreativă naturală¹⁶.

Din documentele magisteriului rezultă clar că Biserica a răspuns în mod constant și întotdeauna în mod afirmativ. Astfel, Papa Pius al XI-lea, în enciclica *Castii Connubi*, spune:

Nu poate exista nici un motiv, fie el foarte grav, care să poată face să fie în conformitate cu natura și să fie corect ceea ce intrinsec este împotriva naturii. Și deoarece actul conjugal este, *ex sese considerato*, îndreptat spre generarea copilului, cei care în folosirea lui îl fac intenționat incapabil de această generare acționează împotriva naturii și săvârșesc o acțiune rea și intrinsec incorectă... De aceea... Biserica Catholică... proclamă solemn prin cuvântul Nostru, în numele misiunii sale divine, și din nou hotărăște: orice folosire a căsătoriei în care prin răutate omenească actul este rupt de puterea sa naturală procreatoare se împotrivește legii lui Dumnezeu și naturii și cei care îndrăznesc să săvârșească asemenea acțiuni se fac vinovați de păcat grav¹⁷.

Pius al XII-lea, adresându-se moașelor, după ce a amintit de învățătura predecesorului său Pius al XI-lea, adaugă că nici o indicație sau necesitate nu poate schimba o acțiune intrinsec imorală într-un act moral și permis:

Această prescriere este în vigoare astăzi ca și ieri și așa va fi și mâine și mereu, pentru că nu este o simplă poruncă de drept uman, ci expresia unei legi naturale

¹⁶ J.M. PAUPERT, *Il dossier di Roma* (1967), 73-74, apud B. HONINGS, „*L'Humanae vitae*. Contenuto, commenti, problematica”, în *Studia et Documenta*, Roman 2006, 111 ș.u.

¹⁷ PIUS AL XI-LEA, Scrisoarea enciclică *Casti connubi*, 75.

și divine. Cuvintele noastre să fie o normă sigură pentru toate cazurile în care profesia voastră și apostolatul vostru cer de la voi o poziție clară și fermă... Sterilizarea directă, adică cea care vizează, ca mijloc sau ca scop, să facă imposibilă procrearea este o violare gravă a legii morale și, prin urmare, este ilicită¹⁸.

Ioan al XXIII-lea, în enciclica *Mater et Magistra*, spune:

Soluția de fond a problemei suprapopulației nu trebuie căutată în expediente care ofensează ordinea morală stabilită de Dumnezeu și care atacă înseși izvoarele vieții umane, ci într-o reînnoită angajare științifico-tehnică din partea omului pentru a aprofunda și extinde stăpânirea sa asupra naturii... Transmiterea vieții este încredințată naturii unui act personal și conștient și, ca atare, supus legilor înțelepte ale lui Dumnezeu; legi inviolabile și imutabile care trebuie recunoscute și respectate. De aceea, nu se pot folosi mijloace și urma metode care pot fi permise în transmiterea vieții la plante și animale. Viața umană este sacră: chiar din momentul începerii ei, angajează direct acțiunea creatoare a lui Dumnezeu. Violând legile sale, se ofensează maiestatea sa divină, omul se degradează pe sine, și o dată cu el omenirea, și slăbește însăși comunitatea al cărui membru este¹⁹.

Doctrina Bisericii asupra abuzului căsătoriei a fost întotdeauna aceeași: contracepția este un act grav și, prin urmare, nepermisă. A existat o continuitate în prezentarea învățăturii Bisericii în ceea ce privește răutatea intrinsecă a contracepției.

Caracterul „profetic” al enciclicei

Sunt deja patru decenii de când Sfântul Părinte Papa Paul al VI-lea a făcut publică enciclica în discuție, care, din numeroase motive, este recunoscută astăzi tot mai mult ca fiind profetică. Astfel a considerat-o Sinodul episcopilor din anul 1980, care a dezbătut și analizat problema familiei; de această preocupare dau mărturie episcopatele, mișcările în favoarea apărării vieții și cercetătorii din diferite zone ale lumii, care în diferite ocazii nu au omis în a lua poziție în favoarea tutelării vieții.

De ce acest calificativ de „profetic” aplicat unei enciclice care a suferit asalturile contestării, uneori provenind chiar de la cei care aveau misiunea, ca învățători, să fie apărătorii magisteriului? Conceptul de „profetic” atribuit enciclicei *Humanae vitae*, al cărei titlu ne introduce deja într-o dimensiune antropologică evidentă, se leagă de o serie de aspecte pe care am vrea să le amintim și care se întrepesă ca o apărare corectă a adevărului, care își are ultimul temei

¹⁸ Cf. PIUS AL XII-LEA, *Discorso alle ostetriche*, 76.

¹⁹ IOAN AL XXIII-LEA, Scrisoarea enciclică *Mater et magistra*, 77.

în Dumnezeu; un adevăr care nu este „politic”, adică supus calculelor, tranzacțiilor, tăcerilor sau „consensurilor” facile, cu atât mai puțin nu este un adevăr legat de circumstanțele schimbătoare, ci este o realitate și o exigență permanentă, care își are izvorul în absolutul lui Dumnezeu și nu abdică de la exercitiul serios și angajant al rațiunii. *Humanae vitae* oferă adevărul, strâns legat de ființa, de natura bărbatului și a femeii în dăruirea lor reciprocă de iubire, în această dăruire totală care formează un singur trup, conform planului dintru început al lui Dumnezeu.

O primă caracteristică a termenului „profetic” este, așadar, aceea că nu poate să renunțe la voința lui Dumnezeu. Pentru un creștin, pentru soții creștini care formează o comunitate de viață și de iubire, a căuta voința lui Dumnezeu nu este ceva facultativ sau de importanță minoră. Prima atitudine a lui Paul al VI-lea a fost următoarea: a căuta, dincolo de orice fel de presiuni sau amenințări, care era voința lui Dumnezeu. A făcut-o cu prețul multor suferințe și neînțelegeri, ca o slujire dureroasă pe care nu a ascuns-o. Mai mult, a făcut o aluzie explicită la aceasta în primele intervenții în care s-a referit la respectivul document istoric.

Primul sentiment a fost acela al responsabilității noastre grave. Ea ne-a introdus și susținut în miezul problemei în timpul celor patru ani dedicați studiului și elaborării acestei enciclice. Vă mărturisim că un asemenea sentiment ne-a făcut să suferim foarte mult și din punct de vedere spiritual. Nu am simțit niciodată ca în această împrejurare povoara oficiului nostru. Am studiat, citit, discutat pe cât am putut și ne-am rugat mult... Invocând lumina Duhului Sfânt, am pus conștiința noastră în disponibilitate deplină și liberă față de glasul adevărului, căutând să interpretăm norma divină pe care o vedeam izvorând din exigența intrinsecă a iubirii umane autentice, din structurile sale esențiale ale instituției căsătoriei, din demnitatea personală a soților, din misiunea lor de slujire a vieții, precum și față de sfințenia soților creștini; am reflectat asupra elementelor stabile ale doctrinei tradiționale și în vigoare a Bisericii, mai ales asupra învățăturii recente a Conciliului, am cântărit consecințele uneia sau alteia dintre decizii și nu am avut dubii cu privire la datoria de a pronunța sentința noastră în termenii exprimați în prezenta enciclică²⁰.

În orice caz, a concluzionat Papa, „magisteriul va putea și va trebui, poate, să se întoarcă cu un plan mai amplu, organic și sintetic pentru o tratare completă a ceea ce privește ființa umană în domeniul căsătoriei, familiei, onestității moravurilor”.

²⁰ PAUL AL VI-LEA, *Insegnamenti*, VI (1968), 870-871.

Ce ușor ar fi fost, într-o simplă ipoteză, să fi cedat în fața a ceea ce mulți îl considerau ca un dat de fapt – acceptarea pilulei ca licită – care, fără îndoială, ar fi deschis porțile acceptării contracepției! Papa nu ignora deloc subtilitatea atacurilor. Vedea că vin valuri furioase și agitații, și asta, chiar în turma încredințată grijii sale de Păstor universal, ca într-o nouă Grădină Ghetsemani, dar dincolo de orice considerație conta voința lui Dumnezeu înaintea aceleia a oamenilor. O atitudine atât de fermă și atât de decisă, o decizie meditată atât de matur, a culminat cu o fermitate senină, despre care există mărturii suficiente și incontestabile. Voința lui Dumnezeu este țeșătura fundamentală a magisteriului. Un atare adevăr, în concepția sa antropologică integrală, a fost tradus în coerența și unitatea valorilor de unire și de procreare ale unirii conjugale²¹. Sunt valori inseparabile. Încercarea de a le separa introduce o dezordine care provoacă efecte grave; unul dintre ele este faptul că alterează sensul însuși al dăruirii totale, într-o iubire total umană și responsabilă. A menține această unitate armonioasă înseamnă a apăra iubirea însăși, actul conjugal, într-un limbaj adecvat care nu se transformă într-o sărăcire sau (chiar dacă este o analiză care pare dură) trădare obiectivă a exigenței înseși a unei dăruiri totale.

Un alt aspect al profetismului enciclicei se referă la fenomenul produs de separarea valorilor căsătoriei, fenomen pe care un cercetător îl numește „sexul fragmentat” și care a provocat „revoluția sexuală”, cu consecințele care astăzi sunt dezastruoase. Consecința logică pentru o înțelegere adecvată și o integrare corectă a sexualității implică legătura dintre aceste inele (verigi) care se bazează pe o concepție despre sexualitatea umană (neconfundată cu instinctul animalic), înrădăcinată în unitatea persoanei umane, trup și suflet (trup animat și spirit încarnat), o sexualitate înscrisă în dimensiunea iubirii responsabile (care îl respectă pe celălalt), care se exprimă într-o iubire de dăruire totală, depășind astfel scheme narcisiste și egoiste imature, o integrare a sexului în iubire, care își află locul unic și privilegiat în căsătorie, care este deschisă față de viață, față de procreare, față de societate, ca un bine necesar. A separa în mod arbitrar aceste două aspecte, despărțindu-le de o angajare serioasă la iubirea și la dăruirea adevărată, creează confuzie și, în locul eliberării promise, creează noi lanțuri de sclavie. Are loc banalizarea sexului, asumat în formă restrictivă ca instrument de plăcere fără responsabilitate, la a cărui înscăunare contribuie multe

²¹ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humane vitae*, nr. 11 și 12.

dintre „modelele de educație sexuală” prin texte amplu difuzate și care inspiră un „stil de viață” exploziv pentru persoană, pentru familie și pentru societate²².

Enciclica *Humanae vitae* reprezintă o chemare la educația pentru o iubire în căsătorie demnă de acest nume. Simpla „informare sexuală”, desprinsă de o pedagogie a libertății, care nu se deschide către o relație de iubire responsabilă, cauzează adevărate daune. Un cunoscut psihanalist, specialist în psihiatria socială, în lucrarea sa recentă *La différence interdite*, observă: „Informarea sexuală a golit complet dimensiunea afectivă, confundând atracția sexuală cu iubirea. O atracție sexuală nu înseamnă în mod automat ca cineva să se înscrie în dorința unei iubiri reciproce”²³.

Papa Paul al VI-lea a avertizat la timp asupra magnitudinii și gravității consecințelor care astăzi pot fi recunoscute în gravele „costuri sociale”. Nu sunt puține, din fericire, semnele de reacție pentru a câștiga terenul pierdut și sensul vieții și al iubirii, contrar „stilurilor de viață” difuzate inclusiv în organisme și foruri internaționale.

Humanae vitae, ca slujire profetică, a deschis cu siguranță căile către o înțelegere autentică a paternității și maternității responsabile, către o educație fecundă la iubire, către formarea conștiinței și, în cazurile în care prezintă motive juste pentru a distanța copiii sau pentru a găsi o mărime a familiei de acord cu posibilitățile de a asigura o educație integrală, a manifestat valoarea unei pedagogii a iubirii în metodele naturale ale regularizării fertilității. Fiind total diferite de metodele contraceptive, ea se manifestă tot mai mult ca o „alternativă autentică”, științific fundamentată, ca „metode” și în ton cu exigențele unei antropologii coerente²⁴. Fără îndoială că metodele naturale nu se pot pune în slujba egoismului acelora care nu iubesc viața sau se tem de ea.

O enciclică cu caracter pastoral

În *Partea a treia* a enciclicei, Paul al VI-lea reamintește unele „directive pastorale” pentru ca învățătura enciclicei să poată găsi primire la poporul creștin. Avertismente specifice sunt adresate diferitelor categorii de oameni (soți creștini, oameni de știință, medici, preoți, episcopi, guvernanți).

²² Card. Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, „A los treinta años de la *Humanae vitae* de S.S. Pablo VI”, în *Famiglia e questioni etiche*, Bologna 2004, 243 ș.u.

²³ Tony ANATRELLA, *La différence interdite*, Flammarion, Paris 1998.

²⁴ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortăția postsinodală *Familiaris consortio*, nr. 35; IDEM, Scrisoarea enciclică *Evangelium vitae*, nr. 88.

Unii așteptau ca Pap Paul al VI-lea să „binecuvânteze pilula”. În schimb, ca un fulger pe cerul senin, pe 25 iulie 1968, enciclica *Humanae vitae* respingea contracepția și accepta numai abstinerea periodică. Conținutul enciclicei nu era dogmatic, nici moralist, ci prevalent pastoral. Admitea și trei lucruri care erau așteptate: legitimitatea paternității responsabile, iubirea conjugală, în dimensiunea sa necesară fizică, și se încredințau bunătății confesorilor probleme de acest gen. Acest lucru, la nivel pontifical. Dar au ieșit la suprafață alte niveluri pastorale: cel al episcopilor, care au intervenit colegial în calitate de conferințe naționale; cel al teologilor, al preoților și, în sfârșit, cel al interesaiților. Problema nu era numai de a face ca soții să accepte cuvintele Papei, ci de a-i susține pe soții care nu reușeau să se abțină²⁵.

Este de datoria păstorilor Bisericii, a educatorilor, a oamenilor de știință, sensibili față de valorile permanente, de a deschide tinerilor și cuplurilor de soți bogăția umană și divină a dăruirii autentice de sine, când „sexualitatea este respectată și promovată în dimensiunea sa cu adevărat și pe deplin umană”²⁶. O asemenea angajare, care îi implică pe creștinii și oamenii de bunăvoință, devine slujire autentică față de apărarea omului și față de promovarea culturii vieții, condiție indispensabilă pentru instaurarea în lume a civilizației iubirii și a solidarității. Paul al VI-lea le cere preoților „să expună fără ambiguitate învățătura Bisericii asupra căsătoriei. Fiți primii în a da, în exercitarea slujirii voastre, exemplul unui respect sincer, interior și exterior, magisteriului Bisericii”²⁷. Este cunoscut cât de puțin deseori aceste cuvinte insistente au fost acceptate. În schimb, „a nu micșora cu nimic doctrina salutară a lui Cristos este o formă eminentă de caritate față de suflete: omul nu poate găsi adevărata fericire – spre care aspiră cu toată ființa sa – decât în respectarea legilor scrise de Dumnezeu în natura sa”²⁸.

În fața crizei care a cuprins și continuă să cuprindă morala conjugală, referințele la enciclica *Humanae vitae* rămân mereu actuale. O dovadă este și intervenția Consiliului Pontifical pentru Familie: pe 12 februarie 1997, Consiliul Pontifical pentru Familie a publicat un *VADEMECUM pentru confesori asupra unor teme de morală conjugală*. Documentul apare la o distanță de aproape 29 de ani de la publicarea enciclicei *Humanae vitae* și este adresat confesorilor

²⁵ Cf. Dionigi TETTAMANZI, „La *Humanae vitae* nell decennio 1968-1978: continuità di magistero e riflessione teologica”, *SCat* 107 (1979) 22-24; 27-32; D. COMPOSTA, „Il decennio dell'enciclica *Humanae vitae*”, *PDC* 22 (1978) 1347.

²⁶ IOAN PAUL AL II-LEA, Exortăția postsinodală *Familiaris consortio*, nr. 32.

²⁷ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 28.

²⁸ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 29.

pentru a-i ajuta în delicata operă a mărturisirii soților creștini. Titlul vorbește de „unele teme de morală legate de viața conjugală”; în realitate, documentul răspunde la întrebarea: „Cum trebuie să se comporte creștinii care își mărturisesc păcatele de contracepție?”

Problema procreării responsabile reprezintă un punct deosebit de delicat în învățătura moralei catolice în domeniul conjugal, dar și mai mult în cadrul administrării sacramentului Reconcilierii, în care doctrina este confruntată cu situații concrete și cu itinerarul spiritual al fiecărui credincios; într-adevăr, este necesar să reamintim punctele precise care permit abordarea într-o manieră pastorală adaptată a noilor modalități de contracepție și agravarea întregului fenomen. Prin documentul de față nu se intenționează repetarea învățăturii din *Humanae vitae*, nici a celei din exortatia apostolică *Familiaris consortio* și nici a altor intervenții ale magisteriului ordinar al suveranului pontif, ci numai oferirea unor sugestii și orientări pentru binele spiritual al credincioșilor care se apropie de sacramentul Reconcilierii și pentru a depăși eventualele divergențe și nesiguranța în practica preoților-confesori (nr. 1).

În fața dificultăților și resurselor familiei de astăzi, Biserica se simte chemată să reînnoiască conștiința misiunii pe care a primit-o de la Cristos cu privire la binele prețios al căsătoriei și al familiei: misiunea de a-l vesti în adevărul ei, de a-l celebra în misterul ei și de a-l face să trăiască în existența cotidiană din partea „celor pe care Dumnezeu îi cheamă să-l slujească în căsătorie”²⁹.

Dumnezeu vrea ca orice familie să devină în Cristos Isus o *Ecclesia domestica*³⁰: de la această „Biserică în miniatură”, cum îi plăcea sfântului Ioan Crisostom să o numească, depinde în cea mai mare parte viitorul Bisericii și a misiunii sale de evanghelizare. Viitorul unei societăți mai umane, pentru că este inspirată și susținută de civilizația iubirii, depinde în mare parte de „calitatea” morală și spirituală a căsătoriei și a familiei, depinde de sfințenia lor. Acesta este scopul suprem al acțiunii pastorale a Bisericii.

Aniversarea a 40 de ani de la promulgarea enciclicei *Humanae vitae* repropune tuturor acest scop cu aceeași urgență apostolică a lui Paul al VI-lea, care încheia enciclica sa adresându-se fraților în episcopat cu aceste cuvinte:

Stând în fruntea preoților voștri, cooperatori în slujba sacră și a credincioșilor voștri, lucrați cu înflăcărare și fără preget la ocrotirea și sfințirea căsătoriei, pentru ca ea să fie cât mai bine trăită în toată plinătatea umană și creștină. Considerați

²⁹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 25.

³⁰ CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituția dogmatică *Lumen gentium*, nr. 11.

această misiune ca una dintre cele mai urgente responsabilități ale timpului prezent³¹.

În anii ce au trecut de la publicarea enciclicei s-a discutat și s-a scris mult. Este adevărat că și concepția despre familie și viață a suferit alterări și dereglări; e posibil ca un mare procentaj de soți, seduși sau înșelați de o cultură permisivă, să nu ajungă să perceapă în toată dimensiunea sa dezordinea obiectivă a comportamentului contraceptiv. Însă este la fel de adevărat că învățătura Bisericii exprimată de Paul al VI-lea reprezintă un azimut, un ideal posibil de atins cu ajutorul harului lui Dumnezeu, care-i umple de energie pe soții care, cu o iubire purificată în sacramentul Reconcilierii, fără a nega slăbiciunea și căderile, se ridică pentru a merge cu pas hotărât conform nobilei vocații de soți, în căsătorie, al cărei autor este Domnul.

În enciclica *Humanae vitae* și-au dat întâlnire rațiunea și credința, înțelepciunea umană, nealterată, nici orgolioasă până la a deveni arbitrară, și adevărul care vine de la Dumnezeu. Cineva a spus recent că milioane de credincioși ar vrea astăzi să altereze celebra frază a sfântului Augustin: *Credo ut intelligam* („Cred ca să înțeleg”) și ar vrea să înțeleagă mai întâi, să priceapă, pentru a crede. *Humanae vitae* este un exemplu deosebit de cum credința face să se înțeleagă mai în profunzime ceea ce este adevărul bărbatului și al femeii în demnitatea unei iubiri totale, exclusive, fidele, fecunde³², o iubire în măsura și după posibilitățile creaturii umane și ale cuplului, imagine a lui Dumnezeu: „I-a creat după imaginea și asemănarea lui Dumnezeu” (cf. *Gen* 1,27). Supunerea față de voința lui Dumnezeu l-a dus pe Succesorul lui Petru la apărarea demnității omului, pentru a înțelege ce este omul și ce vrea Dumnezeu de la el. Fără îndoială, într-un alt moment, a pricepe, a înțelege ceea ce este omul, duce la descoperirea și contemplarea Autorului său. Este *dialectica credinței*³³.

Concluzie: Biserica în apărarea vieții

Aniversarea enciclicei *Humanae vitae* oferă întregii Biserici o ocazie favorabilă pentru a reflecta cu seriozitate asupra doctrinei prezentate de ea, o doctrină care a revenit, de altfel, deseori pe parcursul acestor ani. Este vorba de o învățătură care aparține patrimoniului permanent al doctrinei morale a Bisericii. Continuitatea neîntreruptă cu care Biserica a propus-o se naște din res-

³¹ PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 30.

³² Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 9.

³³ Card. Alfonso LÓPEZ TRUJILLO, „A los treinta años de la *Humanae vitae* de S.S. Pablo VI”, 234 ș.u.

ponsabilitatea față de adevăratul bine al persoanei, al persoanei umane a soților, în primul rând.

Într-adevăr, iubirea conjugală este binele lor cel mai prețios. Comuniunea interpersonală care se stabilește între doi botezați este simbolul real al iubirii lui Cristos față de Biserica sa. Doctrina expusă în enciclica *Humanae vitae* constituie, de aceea, apărarea necesară a demnității și a adevărului iubirii conjugale. Ca și în cazul oricărei valori etice, și față de iubirea conjugală există o gravă responsabilitate a omului. Primii responsabili ai iubirii lor conjugale sunt soții, în sensul că ei sunt chemați s-o trăiască în adevărul ei deplin. Biserica îi ajută într-o asemenea misiune luminând conștiința lor și asigurând, cu ajutorul sacramentelor, puterea necesară pentru a alege binele și a evita răul.

După 40 de ani de la publicarea enciclicei, se poate vedea clar că norma morală învățată în ea nu este numai spre apărarea bunătății și a demnității iubirii conjugale și, prin urmare, a binelui persoanei soților. Ea are și o dimensiune etică și mai vastă. Într-adevăr, logica profundă a actului contraceptiv, rădăcina sa ultimă, pe care Paul al VI-lea a indicat-o în mod profetic, este actualmente „la modă”. Care logică? Care rădăcină? Logica „anti-viață”: în acești 40 de ani numeroase state au renunțat la demnitatea lor de a fi apărătoare ale vieții umane nevinovate prin adoptarea unor legislații avortiste. Care rădăcină? Este răzvrătirea împotriva lui Dumnezeu creatorul, unicul Stăpân al vieții și al morții persoanelor umane: este nrecunoașterea lui Dumnezeu ca Dumnezeu; este tentativa, intrinsec absurdă, de a construi o lume din care Dumnezeu trebuie să dispară.

În enciclica *Humanae vitae*, Papa Paul al VI-lea exprimă certitudinea de a contribui, prin apărarea moralei conjugale, la instaurarea unei civilizații cu adevărat umane³⁴. La 40 de ani distanță de la publicarea documentului, nu lipsesc confirmări ale temeiniciei unei asemenea convingeri. Și sunt confirmări care se pot verifica nu numai de către creștini, ci de orice om care se gândește cu seriozitate la destinul omenirii, deoarece oricine poate vedea la ce consecințe s-a ajuns atunci când nu mai există ascultare față de legea sfântă a lui Dumnezeu³⁵.

³⁴ Cf. PAUL AL VI-LEA, Scrisoarea enciclică *Humanae vitae*, nr. 8.

³⁵ Cf. IOAN PAUL AL II-LEA, „Responsabilità dell'amore coniugale”, in *Convegno nel XX anniversario dell'Humanae vitae di Paolo VI: L'Osservatore Romano* (14 martie 1988).